

РОЗРОБЛЕННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ МІНЛИВОГО СЕРЕДОВИЩА

DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISE'S ECONOMIC SECURITY ENSURING SYSTEM IN THE CONDITIONS OF THE CHANGING ENVIRONMENT

УДК 330:658.012.8

<https://doi.org/10.32843/bses.64-9>

Гвініашвілі Т.З.

к.е.н., доцент кафедри економіки, підприємництва та управління підприємствами Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Халецька В.В.

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Hviniashvili Tetiana

Oles Honchar Dnipro National University

Khaletska Viktoriya

Oles Honchar Dnipro National University

У статті наведено теоретичні та практичні рекомендації щодо підвищення рівня економічної безпеки підприємства в умовах мінливого середовища. Досліджено сутність поняття «економічна безпека підприємства»; проведено аналіз чинників впливу зовнішнього та внутрішнього середовища на рівень економічної безпеки підприємства; розглянуто основні проблеми забезпечення високого рівня економічної безпеки на вітчизняних підприємствах; запропоновано використання методів моніторингу для розроблення ефективної системи забезпечення економічної безпеки, наведено структуру й етапи моніторингу стану економічної безпеки підприємства у цілому. Запропоновано шляхи впровадження ефективного механізму роботи служби внутрішнього контролю витрат для суб'єктів господарювання з метою підвищення рівня економічної безпеки.

Ключові слова: економічна безпека, підприємство, суб'єкт підприємництва, мінливе середовище, ризики, загрози.

В статті приведені теоретические и практические рекомендации по повышению уровня экономической безопасности предприятия в условиях изменчивой среды. Исследована сущность понятия «экономическая безопасность предприятия»; проведен анализ факторов влияния внешней и внутренней среды на уровень экономической безопасности предприятия; рассмотрены основные проблемы обеспечения высокого уровня экономической безопасности на отечественных предприятиях; предложено использование методов мониторинга для разработки эффективной системы обеспечения экономической безопасности; приведены структура и этапы мониторинга состояния экономической безопасности предприятия в целом. Предложены пути внедрения эффективного механизма работы службы внутреннего контроля расходов для субъектов хозяйствования с целью повышения уровня экономической безопасности.

Ключевые слова: экономическая безопасность, предприятие, субъект хозяйствования, изменчивая среда, риски, угрозы.

The article provides theoretical and practical recommendations for improving the state of economic security in the enterprise in a changing environment. The origin of the concept of "enterpriseeconomic security" was studied and information on the basic concepts of economic security was provided. The main problems of ensuring the desired level of economic security at domestic enterprises were also considered, the use of clear methods for developing an effective system of economic security was proposed and the structure and stages of monitoring the state of economic security of the enterprise as a whole were given. The proposed monitoring system allows focusing on such phenomena and processes as the selection of the most important elements of the economic security of the enterprise and determining the composition, structure, methods of assessing the effectiveness of the organization's internal control system, risk management methods and methods of eliminating threats to safe operating of business entity. Information was also provided on how to implement an effective mechanism for the operation of the internal cost control service for business entity to improve its overall security. Recommendations were provided for small, medium-sized and large enterprises on the feasibility of creating a separate unit of economic security and recommendations for the formation of an individual risk and threat management system for each business entity. The paper proved that economic security is a complex indicator that is affected by many risks and threats of the enterpriseexternal and internal environment. Sources of these risks may include sources of negative impact, which are related to the financial situation in the market, technological innovations and scientific discoveries, force majeure, etc. In order to comprehensively monitor and control the activities of the enterprise it is necessary to develop a system of indicators of economic security for certain components, which determines the direction of further research in this area.

Key words: economic security, enterprise, business entity, changing environment, risks, threats.

Постановка проблеми. Економічна безпека як категорія і явище набуває широкого інтернаціонального визнання, одночасно виступаючи важливою умовою існування та розвитку не тільки суб'єктів підприємництва, а й окремих держав в умовах мінливого середовища. Забезпечення сталого економічного розвитку підприємства передбачає створення оптимально функціонуючої системи економічної стійкості, тому управління економічною безпекою стає пріоритетом під час ведення підприємницької діяльності та фундаментом для стабільного інноваційного розвитку суб'єктів господарювання.

Ефективність підприємства в сучасних умовах залежить від наявності успішно функціонуючої системи забезпечення його загальної безпеки, що безпосередньо пов'язана з умовами мінливого зовнішнього середовища підприємства. Окрім

того, економічна безпека тісно пов'язана з використанням сучасних технологій у виробничій та фінансовій діяльності суб'єкта підприємництва, посиленням конкуренції і, як результат, підвищенням вимог до якісних характеристик виробленої продукції, робіт чи послуг.

Сьогодні питання, що стосуються забезпечення безперервного економічного зростання вітчизняних суб'єктів підприємництва, набувають усе більшої актуальності. На економічне зростання може впливати як загальноекономічна ситуація в країні, так і світова у цілому. Обстановка в державі, крім цілої низки різних аспектів, залежить від здатності відповідних державних інститутів забезпечувати не лише економічну безпеку безпосередньо самої держави, а й організацій у її складі. Водночас суб'єкти підприємництва незалежно від галузевої приналежності повинні самостійно дбати про

забезпечення відповідного рівня економічної безпеки. У сучасних економічних умовах ведення господарської діяльності, зокрема кризових, спричинених наслідками всесвітньої пандемії COVID-19, розроблення та впровадження стратегії економічної безпеки відіграє ключову роль у забезпеченні економічного зростання вітчизняних суб'єктів підприємництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під час написання статті було досліджено та проаналізовано наукові праці таких авторів, як О. Полтораков, О. Сосновська, О. Ляшенко, Г. Швиданенко, М. Небава, О. Чубукова, Т. Момот, Т. Каменська, Ю. Харазішвілі та ін. Незважаючи на те що в наукових працях цих авторів було точно та якісно викладено матеріал, деякі сфери знань про економічну безпеку підприємства є не досить дослідженими та вивченими.

Постановка завдання. Метою статті є поглиблення теоретичних положень та розроблення практичних рекомендацій щодо формування ефективної системи забезпечення високого рівня економічної безпеки суб'єкта підприємництва в умовах мінливого зовнішнього середовища та визначення дієвих інструментів підвищення рівня економічної безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Початок ХХІ ст. було ознаменовано як час розвитку та пізнання. Нині велика кількість провідних учених та економістів опікується питаннями сталого розвитку суб'єктів підприємництва. Незважаючи на те що аспекти, які стосуються економічної безпеки, набувають усе більшої актуальності, велика частина досліджень у даній сфері відноситься саме до поняття «безпека» на макрорівні. Незважаючи на те що суб'єкти підприємництва є базовою ланкою економіки, питання забезпечення безпеки на мікрорівні досліджено не повною мірою [19, с. 19–21]. Поняття економічної безпеки компанії є досить складною категорією, яку доцільно розглядати з п'яти позицій: ризикової, організаційної, ресурсної, інформаційно-правової, а також системної. Отже, доцільним буде визначити сутність поняття «економічна безпека».

Цей термін був створений унаслідок виникнення таких понять, як «державна безпека» та «національна безпека» [9]. «Державна безпека» була вперше вжита в «Положенні про заходи щодо охорони державного порядку і громадського спокою» [8] від 14 серпня 1881 р., а термін «національна безпека» в 1904 р. був застосований президентом США Теодором Рузвельтом. У зазначені часи економічна безпека була складником цих двох понять, але в 30-ті роки ХХ ст. вона вперше стала окремим предметом серйозних наукових досліджень у США. Це було пов'язано з великою світовою економічною кризою і необхідністю швидкого реагування на нові великомасштабні загрози.

Уже в 70-ті роки термін «економічна безпека» став одним із найважливіших складників економіки кожної країни [3]. Саме тоді представники західноєвропейських країн виступили за популяризацію використання економічних методів забезпечення національної безпеки через постійні світові кризи, які спричинили руйнівні наслідки у промисловості, торговельній та інших галузях економіки.

За результатами проведення ґрунтовних економічних досліджень було сформовано дві концепції забезпечення економічної безпеки: англосаксонську та азіатську [20]. Перша концепція фокусується на економічній безпеці домогосподарств та окремих людей. Вона користується популярністю у США. Друга концепція ґрунтується на макроекономічному підході, тобто фокус зводиться до забезпечення саме національної економічної безпеки [20]. Представниками цієї концепції є переважно східноєвропейські економічні школи.

Під економічною безпекою в широкому сенсі слова розуміють стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз [22]. Але поняття економічної безпеки може бути застосовано до різних суб'єктів: окремих громадян, приватного підприємства, державного підприємства, національної економіки і держави у цілому. Причиною цього є те, що всі ці складники завжди є взаємозв'язаними між собою та чинять значний вплив один на одного.

Якщо говорити про економічну безпеку відносно суб'єкта підприємництва, то можна зазначити таке. Економічна безпека – це система, яка забезпечує нейтралізацію різних загроз, захищає економічні інтереси підприємства та не допускає завдання збитків суб'єкту підприємництва, які будуть вище критичної межі [1]. Даний економічний показник поєднує у собі дуже багато чинників, тому його стан є дуже важливим. Створення такої системи вимагає кропіткої повсякденної роботи відповідного підрозділу підприємства, адже лише в такому разі можливо забезпечити його безпеку на всіх рівнях, беззбитковість роботи, збереження майна, недопущення розголошення таємниць, збереження інтелектуальної власності тощо. Тобто мета даної системи – мінімізація зовнішніх і внутрішніх загроз економічному стану підприємства, у тому числі його фінансовим, матеріальним, інформаційним, кадровим ресурсам, на основі розробленого і реалізованого комплексу заходів економіко-правового та організаційно-соціального характеру. У процесі досягнення мети, яка була зазначена раніше, здійснюється вирішення конкретних завдань. Під час організації системи економічної безпеки на підприємстві доцільно використовувати підхід, який передбачає складання переліку об'єктів, безпеку яких забезпечуватимуть суб'єкти, їх функціонал, спрямований на досяг-

нення цілей функціонування підприємства. Тобто для початку підприємству потрібно чітко визначити головну мету та завдання, що виконуватиме служба економічної безпеки суб'єкта господарювання. До економічної безпеки слід застосовувати такий самий ієрархічний принцип побудови, як і для економічної системи, оскільки економічна безпека є частиною та необхідною умовою розвитку будь-якої економічної системи [18].

Наступним етапом розроблення ефективної системи економічної безпеки на підприємстві є встановлення завдань, які чітко будуть виконуватися відповідними відділами. Рекомендується застосовувати такі методи [19]:

- 1) аналіз усіх видів ризиків у діяльності господарюючого суб'єкта як складової частини економічної безпеки організації;
- 2) аналіз сутності, структури і видів ризиків та факторів їх виникнення;
- 3) аналіз стану чинників зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування суб'єкта, що можуть призвести до виникнення ризиків чи загроз для підприємства;
- 4) визначення та аналіз рівнів загроз та ризиків на мікро- та макрорівні;
- 5) аналіз основних тенденцій і наслідків загроз та ризиків, їхнього впливу на безпеку діяльності підприємства;
- 6) аналіз методів виявлення, запобігання та зниження загроз і ризиків для підприємства;
- 7) аналіз та вдосконалення методів оцінки загроз і ризиків для безпечної діяльності господарюючого суб'єкта.

Із метою встановлення особливостей формування системи забезпечення економічної безпеки, а також визначення ролі та ступеня участі системи внутрішнього контролю в процесах забезпечення економічної безпеки організації необхідно визначити суб'єкти внутрішнього контролю, що виконують у межах своїх функціональних обов'язків процедури виявлення ризиків і загроз безпечної діяльності суб'єкта підприємництва [10].

Для великих підприємств із метою забезпечення високого рівня економічної безпеки буде доцільним створення окремого підрозділу еконо-

мічної безпеки. Для середніх та малих підприємств такий підхід не є доцільним, оскільки виникає питання забезпечення рентабельності підприємства за наявності в організаційній структурі такого типу підрозділу. Отже, в такому разі обов'язки щодо забезпечення економічної безпеки покладаються на осіб, залучених до системи внутрішнього контролю на підприємстві.

Для забезпечення високого рівня економічної безпеки суб'єкта підприємництва топ-менеджмент та відповідні служби повинні отримувати та спиратися на найбільш повну, точну й актуальну інформацію про зовнішнє середовище. Отже, доцільним є визначення об'єктів моніторингу зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства (рис. 1, 2). Але під час виконання всіх умов та завдань, необхідних для забезпечення високого рівня економічної безпеки, слід пам'ятати, що створення на підприємстві спеціального підрозділу не вирішує всіх потенційних проблем.

Причиною цього є те, що ризики для суб'єкта господарювання є дуже різноманітними та різноспрямованими [6], тому з метою забезпечення високого рівня економічної безпеки на підприємстві доцільним є використання комплексного підходу, відповідно до якого всі складники повинні бути залучені у даний процес. Служба внутрішнього контролю витрат займає одне з провідних місць у системі забезпечення економічної безпеки підприємства, зокрема через реалізацію процесів запобігання різного роду ризикам та економічним проблемам. Для впровадження даної системи потрібно дотримуватися таких умов [2]:

- процедури системи внутрішнього контролю повинні відповідати загальним ризикам підприємства;
- методи роботи системи внутрішнього контролю повинні бути інтегрованими в загальну систему управління підприємством;
- засоби та методи роботи системи внутрішнього контролю повинні бути проаналізовані з погляду індикаторів економічної безпеки для можливості проведення моніторингу визначених показників підприємства.

На останньому етапі підведення підсумків здій-

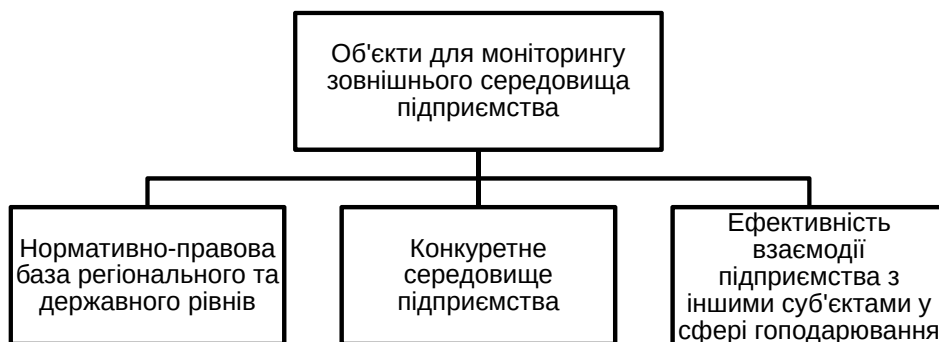

Рис. 1. Об'єкти моніторингу зовнішнього середовища підприємства [12]

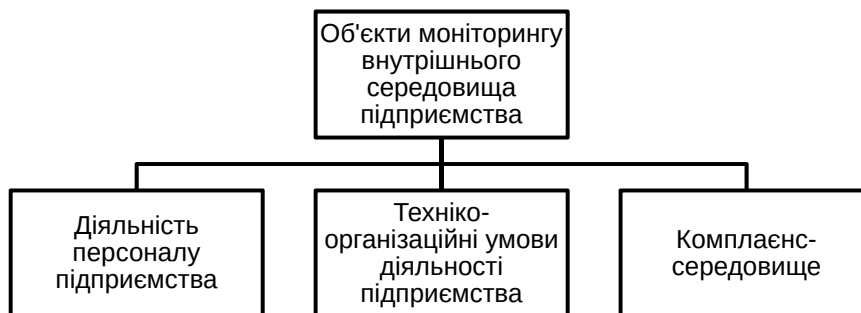

Рис. 2. Об'єкти моніторингу внутрішнього середовища підприємства [12]

снюються прогноз подальшого економічного розвитку підприємства на основі оцінки стану його економічної безпеки. Через те, що процес визначення стану економічної безпеки є складним і для кожного підприємства унікальним та індивідуальним, на жаль, сьогодні не існує універсальної методики оцінки ефективності системи забезпечення економічної безпеки підприємства. Безумовно, рівень економічної безпеки підприємства визначається за її складниками (рис. 3).

Через неможливість усунення всіх ризиків та загроз доцільним є виявлення сфер підвищеної потенційної небезпеки та їх систематичного контролю з метою зниження до рівня «допустимого» та «безпечного» для підприємства. Як було зазначено, кожному суб'єкту господарювання важливо сформулювати свою індивідуальну систему управління ризиками, яка б дала змогу виявляти та контролювати ризики та загрози економічній безпеці підприємства через виконання таких завдань [14]:

- стратегічне управління моніторингом ризиків та загроз;
- досягнення «допустимого» або «нормативного» значення головних індикаторів економічної безпеки за рахунок своєчасного виявлення та усунення ризиків та загроз;
- забезпечення реалізації системного підходу до прийняття довгострокових стратегічних рішень керівною ланкою підприємства;
- створення відповідних умов для максимізації фінансових результатів підприємства за рахунок своєчасного виявлення потенційних ризиків;
- розподіл і перерозподіл капіталу та ресурсів всередині підприємства у напрямі пріоритетних видів діяльності;
- підвищення платоспроможності, іміджу та репутації підприємства на вітчизняному та міжнародних ринках.

Оцінка ефективності внутрішнього контролю над економічною безпекою підприємства може бути проведена за допомогою методів експертних оцінок та моніторингу стану суб'єкта. Другий метод відрізняється від попереднього тим, що дає більш деталь-

ніші результати фінансово-економічного стану підприємства, які були отримані крізь призму потенційних ризиків та загроз [21]. Також моніторинг є одним з етапів організації системи внутрішнього контролю підприємства, що, своєю чергою, робить його чинником забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання [7]. Моніторинг здійснюється у процесі поточної управлінської діяльності та на всіх рівнях структурних підрозділів підприємства. Для того щоб процес моніторингу був ефективним та результативним, він повинен складатися з таких етапів [16]:

1. Визначення пріоритетності ризиків відповідно до ймовірності їх виникнення та потенціального впливу на діяльність та фінансові результати підприємства.
2. Організація заходів контролю, які потрібно буде вжити на етапі управління пріоритетними ризиками.
3. Визначення інструментів оцінки заходів щодо контролю ризиків та загроз для загальної діяльності підприємства.

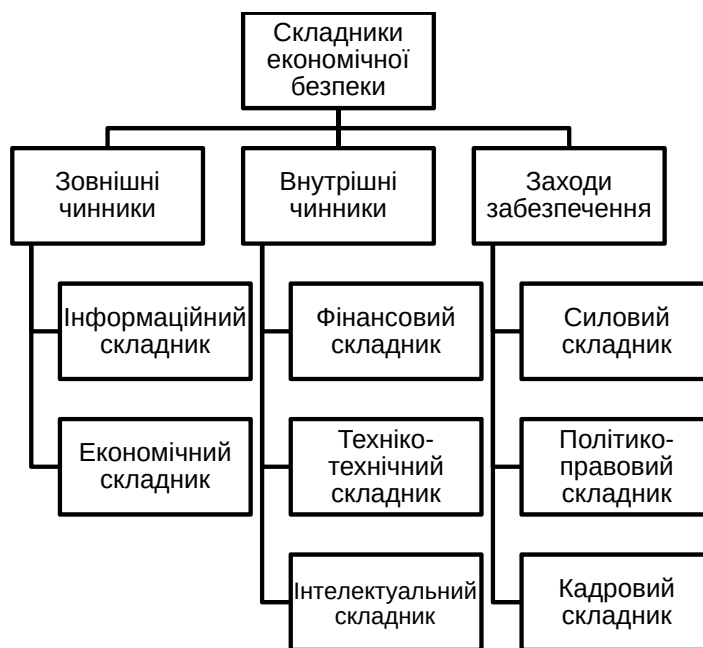

Рис. 3. Складники системи економічної безпеки підприємства [17]

4. Розроблення та впровадження системи моніторингу.

Також доцільним є визначення етапів процедури моніторингу [7]:

1. Базова експертна оцінка.
2. Формулювання і встановлення мети моніторингу.
3. Визначення індикаторів моніторингу.
4. Збір інформації для проведення моніторингу.
5. Первинний аналіз аналітичних матеріалів.
6. Структурування та обробка отриманої інформації за її пріоритетністю.
7. Виявлення закономірностей та тенденцій.
8. Класифікація проблемних сфер залежно від рівня ризиків та загроз для підприємства.
9. Пропозиція заходів, які підвищують рівень захисту безпеки суб'єкта господарювання.

Запропонована система моніторингу дає змогу сфокусуватися на таких явищах та процесах, як вибір найважливіших елементів системи забезпечення економічної безпеки підприємства та визначення складу, структури, методів оцінки ефективності системи внутрішнього контролю організації, методів управління ризиками та методів усунення загроз для безпечної діяльності суб'єкта господарювання.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, підтримка економічної безпеки підприємства – це забезпечення найбільш ефективного використання його ресурсів із метою запобігання ризикам, істотним відхиленням від орієнтирів загальної стратегії і стратегії безпеки, а також створення умов стабільного функціонування основних її елементів. Економічна безпека підприємства являє собою результат функціонування комплексу складників, які спрямовані на подолання фінансово-економічних ризиків підприємства. До джерел даних ризиків можуть бути віднесені джерела негативного впливу, які пов'язані з фінансовим станом на ринку, технологічними інноваціями та науковими відкриттями, форс-мажорними обставинами і т. ін. Із метою комплексного всебічного моніторингу та контролінгу діяльності підприємства необхідне розроблення системи показників економічної безпеки за певними складниками, що й визначає напрям подальших наукових досліджень у даній сфері.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гринько Т.В., Гвініашвілі Т.З. Механізм функціонування суб'єктів підприємництва в контексті економічної безпеки країни. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2018. Вип. 3(15). С. 58–64.
2. Каменська Т.О., Редько О.Ю. Внутрішній контроль і аудит в управлінні : практичний посібник. Київ : Інформ.-аналіт. агентство, 2015. 375 с.

3. Ляшенко О.М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства : монографія. Київ : НІСД, 2015. 348 с.

4. Момот Т.В. Фінансово-економічна безпека: стратегічна аналітика та аудиторський супровід : монографія. Харків : ХНУМГ, 2015. 340 с.

5. Небава М.І., Міронова Ю.В. Економічна безпека підприємства : навчальний посібник. Вінниця : ВНТУ, 2017. 73 с.

6. Ортинський В.Л., Керницький І.С., Живко З.Б. Економічна безпека підприємств : підручник. Київ : Алерта, 2011. 704 с.

7. Патраманська Л. Удосконалення підходів до оцінки ефективності внутрішнього контролю на підприємствах електронної комерції. *Ефективна економіка*. 2016. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5209>.

8. Положення про заходи з охорони державного порядку й громадського спокою. *Юридична енциклопедія* : у 6 т. / ред. Ю.С. Шемшученко. Київ : Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2002. Т. 4. 720 с.

9. Полтораков О. Реконцептуалізація поняття «безпека» в сучасному політико-політологічному дискурсі. *Політичний менеджмент*. 2009. № 5(38). С. 19–28.

10. Резворович К., Юнін О., Круглова О. Фінансово-економічна безпека: теоретико-правові аспекти : навчальний посібник. Дніпро : Біла К., 2019. 195 с.

11. Скібіцька Л.І. Організація праці менеджера : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 360 с.

12. Сосновська І. Поняття та значення економічної безпеки виробничо-господарської діяльності підприємств. *Ефективна економіка*. 2015. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4303>.

13. Сосновська О., Житар М. Економічна безпека підприємства: сутність та ознаки забезпечення. *Облік і фінанси*. 2018. № 3(81). С. 124–132.

14. Тертичка В.В. Стратегічне управління : підручник. Київ : К.І.С., 2017. 932 с.

15. Харазішвілі Ю.М. Системна безпека сталого розвитку: інструментарій оцінки, резерви та стратегічні сценарії реалізації : монографія. Київ : НАН України, Ін-т економіки пром-ті, 2019. 304 с.

16. Хіміч О.В. Система ієрархії економічної безпеки. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 30–1. С. 126–130.

17. Худолій Л. Складові економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності. *Ефективна економіка*. 2011. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=455>.

18. Чубукова О., Ольшанська О. Адаптація системи управління економічної безпеки підприємства. *Ефективна економіка*. 2015. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3765>.

19. Швиданенко Г.О., Кузьомко В.М., Норіцина Н.І. Економічна безпека бізнесу : навчальний посібник. Київ : КНЕУ, 2011. 511 с.

20. Blum H., Legey L.F.L. (2012) The challenging economic of the energy safety: Ensuring energetic benefits in the support to development. *Energy Economic*. Vol. 35. P. 1982–1989.

21. Grynko T., Gviniashvili T. (2017) Organisational and economic mechanism of business entities' innovative

development management. *Economic Annals-XXI*. № 165(5–6). P. 80–83.

22. Hviniashevili T., Rezchikov V. (2019) Innovative component of national economic security. *Österreichisches Multiscience Journal (Innsbruck, Austria)*. Vol. 2. № 22. P. 7–11.

REFERENCES:

1. Grynko T., Gviniashvili T. (2018) Mechanism functioning of business entities in the context of economic security of the country. *Ekonomichnyi visnik Zaporizkoyi derzhavnoyi Inzhenernoyi akademiyi. Zaporizhzhya: Vidavnicхий dim «Gelvetika»*. Issue. 3(15), pp. 58–64.

2. Kamenska T.O., Redko O.Yu. (2015) Vnutrishnij kontrol i audyt v upravlinni [Internal control and audit in management]: Kyiv: «Inform.-analit. agentstvo». 375 p.

3. Lyashenko O. M. (2015) Konceptualizaciya upravlinnya ekonomichnoyu bezpekoyu pidpriyemstva [Conceptualization of economic security management of the enterprise]: monograph. Kyiv: NISD. 348 p.

4. Momot T. (2015) Finansovo-ekonomichna bezpeka: strategichna analityka ta audytorskyj suprovid [Financial and economic security: strategic analysis and audit support]: monograph. Kharkiv, 340 pp.

5. Nebava M. I., Mironova Yu.V. (2017) Ekonomichna bezpeka pidpriyemstva [Economic security of the enterprise]. Vinnycya: VNTU, 73 p.

6. Ortynskyj V.L., Kernyczkij I.S., Zhyvko Z.B. (2011) Ekonomichna bezpeka pidpriyemstv [Economic security of the enterprise]. Kyiv. Alerta, 704 p.

7. Patramanska L. (2016) Udoskonalennya pidxodiv do ocinky efektyvnosti vnutrishnogo kontrolyu na pidpriyemstvax elektronnoyi komerciyi [improving approaches to assessing the effectiveness of internal control in e-commerce enterprises]. *Efficient economy*, no. 10. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5209>.

8. Polozhennya pro zakhody z oxorony derzhavnogo porjadku j gromadskogo spokoju. *Yurydychna encyklopediya* / ed. Shemshuchenko Yu. Kyiv. 2002. Issue. 4. 720 p.

9. Poltorakov. O. (2009) Rekonceptualizaciya ponyattya «bezpeka» v suchasnomu polityko-politologichnomu dyskursi [Reconceptualization of the concept of "security" in modern political and political discourse] *Political management*, no. 5(38), pp. 19–28.

10. Rezvovych K., Yunin O., Kruglova O. (2019) Finansovo-ekonomichna bezpeka: teoretyko-pravovi

aspekty [Financial and economic security: theoretical and legal aspects]. Dnipro. 195 p.

11. Skibiczka L.I. (2010) Organizaciya praci menezhera [Organization of labor manager: textbook. manual]. Kyiv. Centr uchbovoyi literatury. 360 p.

12. Sosnovska I. (2015) Ponyattya ta znachennya ekonomichnoyi bezpeky vyrobnycho-gospodarskoyi diyalnosti pidpriyemstv [The concept and importance of economic security of production and economic activities of enterprises]. *Efficient economy*, no. 9. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4303>.

13. Sosnovska O., Zhytar M. (2018) Ekonomichna bezpeka pidpriyemstva: sutnist ta oznaky zabezpechennya [Economic security of the enterprise: the essence and signs of security]. *Accounting and finance*, no. 3(81), pp. 124–132.

14. Tertychka V. (2017) Strategichne upravlinnya [Strategic management]. Kyiv: «K.I.S.». 932 p.

15. Xarazishvili Yu.M. (2019) Systemna bezpeka stalogo rozvytku: instrumentarij ocinky, rezervy ta strategichni scenariyi realizaciyi [System security of sustainable development: assessment tools, reserves and strategic implementation scenarios]: monograph. Kyiv. 304 p.

16. Ximich O.V. (2018) Systema iyerarxiyi ekonomichnoyi bezpeky. Prychornomorski ekonomichni studiyi [System of hierarchy of economic security]. *Black Sea Economic Studies*. Issue. 30-1, pp. 126–130.

17. Xudolij L. Skladovi ekonomichnoyi bezpeky subyektiv gospodarskoyi diyalnosti [Components of economic security of economic entities]. *Efficient economy*, no. 1. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=455>.

18. Chubukova O., Olshanska O. (2015) Adaptaciya systemy upravlinnya ekonomichnoyi bezpeky pidpriyemstva [Adaptation of the management system of economic security of the enterprise]. *Efficient economy*, no. 2. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3765>.

19. Shvydanenko G.O., Kuzomko V.M., Noricyna N.I. (2011) Ekonomichna bezpeka biznesu [Economic security of business]. Kyiv. 511 p.

20. Blum H., Legey L.F.L. (2012) The challenging economic of the energy safety: Ensuring energetic benefits in the support to development. *Energy Economic*, vol. 35, pp. 1982–1989.

21. Grynko T., Gviniashvili T. (2017) Organisational and economic mechanism of business entities' innovative development management. *Economic Annals-XXI*, no. 165 (5-6), pp 80–83.

22. Hviniashevili T., Rezchikov V. (2019) Innovative component of national economic security. *Österreichisches Multiscience Journal (Innsbruck, Austria)*, vol. 2, no. 22, pp. 7–11.